

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ
ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ**

**ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ
ДАВЛАТ БОЖХОНА
ҚЎМИТАСИ
БОЖХОНА
ИНСТИТУТИ**

**“ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИНГ
ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШИ ДОИРАСИДА
ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТНИ ДАВЛАТ
ТОМОНИДАН ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ”**

**мавзусида республика илмий-амалий анжумани материаллари
тўплами**

Сборник материалов научно-практической конференции на тему

**“АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В КОНТЕКСТЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ
ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА”**

Тошкент шаҳри, 2019 йил, 24 апрель

Based on international experience, the state of the Republic of Uzbekistan is paying great attention to these indicators, namely, to further improve the quality of products and services. According to indicators above, a number of certified enterprises in regions and sectors of the economy. Development of this sector (quality of products) is one of the leading factors of the state's position on the international arena.

At the end of conclusion, it should mention that quality management tools ensure changes in the systems and processes which eventually result in superior quality products and services. Quality management is essential to create superior quality products which not only meet but also exceed customer satisfaction. In this case, for meeting the quality of products and services international standards, state regulation plays a key role in this regard, because we know that the state is the main tool keeping these criteria in place.

*Ҳ.Ҳ. Миржанов, докторант,
О.А. Юнусова, Иқтисодиёт
факультети, 1-курс талабаси,
ТДИУ*

ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТНИНГ ДАВЛАТ ТОМОНИДАН ТАРТИБГА СОЛИНИШИ

Республикаимиз иқтисодиётини барқарор ва мувозанатлашган ўсишини таъминлашда, ички ва ташқи шароитлардан келиб чиққан ҳолда ташқи иқтисодий фаолиятни бошқариш сиёсатини тўғри танлаш муҳим аҳамият касб этади.

Бугунги кунда иқтисодиётнинг очиклик даражаси, аниқроқ айтадиган бўлсак, мамлакатларнинг ихтисослашуви ва уларнинг ўртасида кооперация тобора ортиб бормоқда. Натижада, ташқи иқтисодий алоқалар яна ҳам мустаҳкамланмоқда.

Жаҳон савдоси ташқи иқтисодий алоқаларнинг асосий шаклидир. Унинг кенгайиши, тобора ривожланиб бориши натижасида капитални четга чиқариш имконияти юзага келди. Бундан ташқари, унга боғлиқ равишда халқаро молия- валюта, кредит муносабатлари ривожланди. Ташқи савдонинг вужудга келиш зарурияти қуйидаги сабаблар орқали изоҳланиши мумкин:

– биринчи навбатда, бунга хом-ашё ва ресурсларнинг мамлакат ҳудудида бир текис тақсимланмаганлиги мисол бўлади. Катта

худудларга эга давлатларда ҳатто энг ривожланган мамлакатларда ҳам барча ресурслар билан таъминланиш имконияти мавжуд эмас. Шундай экан, улар ўзларида мавжуд бўлмаган товарларни импорт қилишга ёки ўзларида ортиқча бўлган ресурсларни бошқа давлатларга экспорт қилишга мажбур бўладилар;

– иккинчидан, ҳамма мамлакат ҳам айна бир турдаги маҳсулотни ҳар томонлама самарали ишлаб чиқиш қобилиятига эга бўлмайди. Мисол учун, қандайдир маҳсулотни Европада ишлаб чиқариш жуда қимматга тушади, уни бизда ишлаб чиқариш эса анча арзон дейлик. Бундай вазиятда ҳар икки давлат самарали даромад олишни истайди ва натижада бир-бирлари билан ўзаро алоқа ўрнатадилар.

Юқоридаги икки сабаб ҳар қандай мамлакат учун ташқи иқтисодий фаолият муҳим аҳамият касб этишини кўрсатмоқда.

Барча мамлакатларда ташқи иқтисодий фаолият мавжуд бўлиб, ўз навбатида, давлат бу фаолиятни билвосита ва бевосита аралашув йўли билан тартибга солиб туради. Бундан кўзланадиган бир қанча манфаатлар бор. Хусусан, экспорт ва импорт ҳажми ва таркибига таъсир кўрсатиш орқали ички бандликни таъминлаш, иқтисодий ўсишга эришиш, макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш, тўлов балансини яхшилаш ҳамда валюта курсини тартига солиш мақсадларини кўзда тутати. Давлатнинг бундай савдо сиёсати бюджет-солиқ сиёсатининг ташқи савдо ҳажмларини солиқлар, субсидиялар, валюта назорати ва импорт ёки экспортни тўғридан-тўғри чеклашлар орқали тартибга солишни ўз ичига олади.

Ташқи савдони чеклаш борасида олиб бориладиган ҳар қандай чора-тадбирлар қисқа муддатли самара беради. Узоқ даврда эса, фақат эркин савдогина иқтисодий ресурсларни самарали жойлаштириш имконини беради. Шу сабаб кўпчилик иқтисодчи-мутахассислар мамлакат иқтисодиёти ва аҳолиси турмуш даражасини яхшилаш учун эркин ташқи савдо сиёсатини фойдалироқ деб ҳисоблашади. Сабаби, улар ташқи савдони чеклашдан кўра уни эркинлаштириш иқтисодий ресурслардан самарали фойдаланишга имкон яратиб беради, деб ҳисоблайдилар.

Бироқ эркин ташқи савдо ҳам жаҳон иқтисодиёти нуқтаи назаридан қараганда фойдали бўлиб кўринса-да, бир мамлакат миқёсида қаралганда эркин ташқи савдо фаолияти ҳамма вақт ҳам фойдали бўлавермайди. Қандайдир маънода бунда давлатнинг қисман бўлса-да, аралашуви бўлиши керак.

Ташқи савдони чеклашнинг 50 дан ортиқ турлари мавжуд. Уларнинг баъзилари давлат ғазнасини бойитишга йўналтирилган бўлса, бошқалари умуман импортни чеклаш ва яна бошқаси эса экспортни чеклашга ёки рағбатлантиришга мўлжалланган бўлади. Амалиётда ташқи савдо фаолиятини тартибга солишнинг тариф ва нотариф усулларида фойдаланилади.

Тариф усули бу импорт ва экспорт божларини жорий қилиш ҳисобланади. Импорт божлари давлат бюджетини тўлдиришда ва ички бозорларимизга чет эл товарлари оқимини бир меъёردа тартибга солишда муҳим аҳамиятга эга. Экспорт божлари эса мамлакат ичида талаб кўп бўлган маҳсулотлар тақчиллигини олдини олиш мақсадида белгиланади.

Нотариф усулига экспортёрлар ва ишлаб чиқарувчиларга субсидия-лар бериш, квоталаш, лицензиялаш кабилар киради. Мутахассисларнинг таъкидлашларига кўра, халқаро савдо иштирокчилари жаҳон импортининг умумий ҳажмининг 18-30 %га нисбатан нотариф тартибга солиш чораларини кўрмоқда³⁰.

1-расм. Ташқи савдони нотариф усулда тартибга солиш чоралари

Ҳар томондан ташқи иқтисодий фаолиятни чеклаш ҳам ярамайди. Бунда давлатнинг ташқи иқтисодий фаолияти кўрсаткичи тушиб кетиши мумкин. Хўш, ташқи иқтисодий фаолиятни ривожлантириш, унга кенг имкониятларни очиб бериш давлатга қай даражада фойда келтиради? Ҳар бир мамлакат дунё миқёсида танилиш, чет давлатлар билан соғлом рақобатлаша оладиган кучли

³⁰ www.interfinance.uz

давлатга айланишни хоҳлайди. Агар давлат фақат ўз ҳудуди бўйлаб товар алмашинувини амалга оширса, бу мамлакатда ҳеч бир янги техника-технология ва иқтисодий ривожланишга эришиб бўлмайди.

Ташқи иқтисодий фаолиятни тўғри йўлга қўйиш мамлакатда товар алмашинувини юзага келтиради, саноат тармоқларига янги технология, техникани жорий этилишига сабаб бўлади, мамлакатга инвестицияларнинг оқими Давлат бюджети тақчиллигини олдини олишга, барқарор иқтисодий ўсишни таъминланишига замин яратади. Демак, биз ҳар томонлама ташқи иқтисодий фаолиятни қўллаб-қувватлашимиз зарур.

Бугунги кунда кичик корхоналардан тортиб катта-катта корхоналар ўз товарларини четга экспорт қилишмоқда ёки аксинча, айрим товарларнинг, техника-технологияларнинг импорти билан шуғулланмоқда. Уларга давлатимиз томонидан бир қанча имтиёзларнинг яратиб берилиши уларни қўллаб-қувватлаганимизнинг исботидир. Аммо тан олиш керак, баъзи муаммолар сабаб бизда импорт экспорт ҳажмига нисбатан юқори натижани кўрсатмоқда. Бу қайсидир маънода даромаддан кўра харажатларнинг ортиб кетиши хавфини келтириб чиқариши мумкин. Иқтисодий тармоқлар бир-бирига занжир каби боғланганлиги туфайли бир соҳада узилиш барча соҳаларга бевосита таъсирини ўтказмай қолмайди.

Шунинг учун мавжуд муаммоларни ўз вақтида бартараф этиш керак. Мисол келтирадиган бўлсак, Россияга дастлабки йилларда экспорт қилинган “Равон” автомашинасининг муваффақиятсиз равишда режадаги даромадга эришмасдан қайтиб келиши бу бизнинг маҳсулотимизни ҳали дунё стандартларига тўлиқ мос келмаслигидан далолат беради. Демак, аввало, маҳсулотларимизни сифат даражасини яна ҳам оширишимиз зарур.

Бундан ташқари макроиқтисодий барқарорликка эришишимиз, яъни аҳоли бандлигини тўла таъминлаш чораларини кўриш, иқтисодий ўсишни барқарорлаштириш ва бу орқали чет эллик инвесторларнинг ишончларини қозониб, мамлакатда бир қатор янги ислохотларни амалга оширишга эришиш имкониятига эга бўлишимиз керак.

Бу масалаларга ечим сифатида, биринчи навбатда, таълим бериш жараёнига эътибор қаратишимиз лозим. Мавжуд ишчи кучига замонавий техника-технологиялардан самарали фойдалана олиши

учун зарур бўладиган билим ва кўникмаларни сингдириш даркор. Иккинчидан, хорижий мамлакатлар ташкилотлари билан турли хил семинар-тренинг дарсларини ташкил этиш, конференциялар ўтказиш ва бу орқали ўзаро манфаатли фикр алмашиш, уларнинг тажрибаларини ўрганиб таҳлил қилиш мақсадга мувофиқ бўлар эди. Замонавий техниканинг четдан олиб кирилиши ҳам маълум бир даражада ноқулайликларни келтириб чиқаради. Натижада маҳсулот таннархи ошиб кетади. Таннархи паст ҳам сифатли маҳсулот ишлаб чиқара олсак, бизнинг даромадларимиз ҳозиргидан ҳам юқорироқ бўлиши мумкин. Бунинг учун, албатта, юқорида айтиб ўтилганидек, ўқитиш жараёнига талабни кучайтириш даркор.

Мамлакатнинг ташқи иқтисодий фаолияти унинг ҳар томонлама ривожланиши гарови бўла олади. Иқтисодиётда юксалишга эришиш, дунё миқёсида ривожланган мамлакатлар қаторида туриш учун, нафақат мамлакат ички салоҳиятини, балки ташқи фаолиятни ҳам баробар олиб бориш зарурдир.

*Ф.Х. Ахмедов, Корпоратив бошқарув
факультети декани муовини, PhD,
С.С. Шоисмонов, Корпоратив
бошқарув факультети талабаси,
ТДИУ*

ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА ВАЛЮТА СИЁСАТИНИНГ ЎРНИ

Валюта муносабатларини тартибга солиш тамойиллари, усуллари, поғоналари иқтисодий адабиётларда иқтисодчи-олимлар томонидан кенг таҳлил қилинган.

Масалан, профессор Л.Н.Красавинанинг фикрига кўра, валюта муносабатларини тартибга солиш уч поғонадан иборат³¹:

1. Валюта ресурсларига эга бўлган ва валюта операцияларида фаол иштирок этадиган хусусий корхоналар, миллий ва халқаро банклар иштирокидаги валюта муносабатларини тартибга солиш амалиёти.

2. Молия вазирлиги, Марказий банк, валютани тартибга солувчи бошқа давлат органлари томонидан амалга ошириладиган валюта

³¹ Под ред. Л.Н.Красавина. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. – М.: Финансы и статистика, 2001. С. 182-183.